

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ANNUAL MISCELLANEOUS
COLLECTION
2016/2017**

ГОДИНА 7

VOLUME VII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
YEARBOOK
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

За издавачот/ For publisher
Проф.д-р Соња Петровска

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Кирил Барбареев
проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Соња Петровска

Редакциски одбор

проф. д-р Снежана Мирасчиева
проф. д-р Снежана Јованова Митковска
проф. д-р Емилија Петрова Горгева
проф. д-р Стеван Алексоски
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Никола Смилков
проф. д-р Виолета Николовска
доц.д-р Трајче Стојанов
доц. д-р Деспина Сивевска
доц. д-р - Ирена Китанова
доц. д-р Даниела Коцева

Главен и одговорен уредник /
проф. д-р Снежана Ставрева
Веселиновска

Технички уредник

доц. д-р - Верича Јосимовска

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
Снежана Кирова
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph. D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph. D.
Prof. Kiril Barbareev, PhD
Prof. Dejan Mirakovski, PhD
Prof. Sonja Petrovska, PhD

Editorial staff

Prof. Snezana Mirascieva, PhD
Prof. Snezana Jovanova Mitkovska, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgeva, PhD
Prof. Stevan Aleksoski, PhD
Prof. Blaze Kitanov, PhD
Prof. Nikola Smilkov, PhD
Prof. Violeta Nikolovska, PhD
Docent Trajce Stojanov, PhD
Docent Despina Sivevska, PhD
Docent Irena Kitanova, PhD
Docent Daniela Koceva, PhD

Managing editor

Prof Snezana Stavreva
Veselinovska, Ph.D

Editor in chief

Docent Verica Josimovska, Ph.D.

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)
Snezana Kirova
(English)

Technical editor

Slave Dimitrov

ISSN 1409-9187

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office
Goce Delcev University – Štip
Faculty of philology
Krstе Misirkov 10-A
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENTS

Даниела КОЦЕВА СОВРЕМЕНОТО СЕМЕЈСТВОТО И НЕГОВАТА СОЦИЈАЛИЗИРАЧКА ФУНКЦИЈА	5
Снежана МИРАСЧИЕВА ИНТЕРАКЦИЈАТА ВО НАСТАВАТА – ОД ОБЕЛЕЖЈЕ ДО МОДЕЛ	19
Верица ЈОСИМОВСКА ЕВЛИЈА ЧЕЛЕБИ ВО ПОСЕТА НА ШТИП ПРЕД НЕКОЛКУ ВЕКОВИ И НЕГОВИТЕ ВПЕЧАТОЦИ ОСТАВЕНИ ВО РАКОПИС ОД 1662 ГОД.	37
Оливер ЦАЦКОВ РЕВОЛУЦИОНЕРНОТО ДЕЛО НА ВАНЧО ПРЌЕ	49
Биљана ИВАНОВА, Снежана КИРОВА, Драгана КУЗМАНОВСКА ПРОФЕСИЈАТА УЧИТЕЛ – ДОБАР ИЗБОР ИЛИ НЕ	55
Снежана СТАВРЕВА ВЕСЕЛИНОВСКА БИОЕТИКАТА И ЕКОЛОШКАТА ЕТИКА КАКО НОВА ВОДЕЧКА ЕТИЧКА ДИСЦИПЛИНА	61
Емилија ПЕТРОВА ЃОРЃЕВА, Ирена КИТАНОВА ПРЕВЕНЦИСКИ ПРИСТАПИ НА АСОЦИЈАЛНО ОДНЕСУВАЊЕ	79

ИНТЕРАКЦИЈАТА ВО НАСТАВАТА

– ОД ОБЕЛЕЖЈЕ ДО МОДЕЛ

Снежана Мирасчиева¹

¹Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Апстракт

Во трудот станува збор за иновативен дидактички модел на настава определен како интерактивна настава. Интерактивната настава подразбира интерактивно учење. Овој иновативен модел настанал како резултат на комуникациската парадигма на наставата која во својот опис и структура ја има интеракцијата, меѓу останатите елементи. Но тука не е исклучена ниту информацијата. Интеракцијата и информацијата ја определуваат содржинската страна на односниот аспект на комуникацијата во наставата. Процесите на учење се одвиваат во делот на интеракцијата, па од тука и настанал моделот на интерактивна настава. Интерактивната настава по својата суштина се разликува од активната настава и учење.

Клучни зборови: *интерактивна настава, интерактивно учење, комуникација, активност, ученик.*

INTERACTION IN TEACHING - FROM OVERSIGHT TO MODEL

Snezana Mirascieva²

²Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Abstract

The paper deals with an innovative didactic model of teaching defined as interactive teaching. Interactive teaching involves interactive learning. This innovative model emerged as a result of the communication paradigm of teaching that comprises interaction in its description and structure, among other elements. However, information is not excluded. Interaction and information determine the content side of the relationship aspect of communication in teaching. Learning processes take place in the part of interaction, and the model of interactive teaching has emerged from here. Interactive teaching in its essence differs from active teaching and learning.

Key words: *interactive teaching, interactive learning, communication, activity, student.*

Кратки воведни напомени

Реформите во образованието меѓу другото промовираат нови модели на настава со цел зголемување на квалитетот на знаењата и ефективност во учењето. Во таа смисла се и настојувањата за таков модел на настава кој ќе ги следи општествените промени, но и технолошкиот напредок. Од таа перспектива се инсистира активност на ученикот, па сè повеќе се говори за активна настава, интерактивно учење. Популаризацијата на староновниот модел на настава наречена интерактивна настава не е случајна ниту пак моделот е целосно непознат. Напротив, станува збор за трансформација на добропознатата карактеристика на наставата, интеракцијата, која е основа на моделот на интерактивна настава.

За поимот интеракција

Зборот интеракција е сложенка од интер (лат. *inter* - меѓу, помеѓу) и акција (лат. *actio*, дејство, активност). Во своето формално значење, терминот интеракција се насочува кон процесот на меѓудејствување, заемно дејствување меѓу две или повеќе величини. Аналогно на тоа, социјалната интеракција е меѓудејствување на живите суштества, луѓето. Н.Рот (1994, стр.15) интеракцијата ја дефинира како „*активен* однос меѓу две или повеќе единки, при што едната единка има влијание на однесувањето на другите единки”.

Интеракцијата е процес во кој постои меѓусебен однос на две или повеќе личности, чие доживување или однесување е взаемно условено и зависно. Меѓузависноста се гледа во тоа што однесувањето на едната личност или група е реакција на акцијата на другата се истакнува во Педагошката енциклопедија (1989, стр. 282).

Меѓусебното дејствување на луѓето, при што заземаат ставови еден кон друг и меѓу себе го определуваат однесувањето, претставува интеракција (Братаниќ, 1993, стр.76).

Интеракцијата може да се сфати како вид на однос меѓу луѓето, во кој доаѓа до менување на нивното однесување под дејство на влијанието еден врз друг (Деламонт, 1976, стр. 124).

Како базична компонента на структурата на комуникацијата, интеракцијата ги вклучува компонентите кои се поврзани со заемното дејствување меѓу луѓето и организацијата на тие дејствувања.

Интеракцијата е содејство, заедничко дејствување и е составен дел на комуникацијата, ќе истакне Вилотијевиќ (1999, стр. 350).

Интеракцијата е реципрочен процес во кој јасно се воочува двостраноста, типична за односите меѓу луѓето, врз принципот на давање-земање, меѓусебна размена на постигањата од едната и другата страна.

Определбите на поимот интеракција говорат дека:

- Интеракцијата е поврзана со комуникацијата преку односите меѓу луѓето, кои не се условени со временска и просторна блискост. Имено, односите меѓу луѓето претставуваат сложен и динамичен процес којшто е условен од меѓуврската во нивното однесување. Тоа говори дека секоја човекова индивидуа може да се проучува единствено во интеракцискиот однос со други луѓе. Од друга страна, интеракцискиот процес не би функционирал без меѓучовечки односи;
- Социјалната страна на интеракцијата говори дека дејствувањето меѓу луѓето се одвива во определен однос. Односно, за да постои дејствување меѓу луѓето, тие треба и мора да се наоѓаат во некаков однос, сооднос. Во тој однос, дејствувањето меѓу луѓето тече во две насоки, што е доволен аргумент за циркуларното движење на влијанието меѓу луѓето;
- Интеракцискиот процес, заснован на двонасочен однос и взаемна активност, резултира со промени во однесувањата на учесниците во тој однос, формирање одредени ставови. Со тоа реципрочноста станува својствена на интеракцијата, во насока на менување на позициите на учесниците, конфронтација и дијалог;
- Претходните сознанија, во секој момент и од секој аспект, упатуваат на поврзаноста меѓу социјалната интеракција и човекот. Но, не треба да се изгуби од вид фактот дека човекот е индивидуа во која работи свеста и „несвесното“, како негов составен дел, кој влијае на реагирањето кон другите луѓе, без да стапне на прагот на свеста.

Со интеракцијата се опфатени односите на елементите во структурата кои пак го определуваат односниот аспект на комуникацијата.

Интеракција-комуникација. За значењето на интеракциско-комуникациската врска низ одделни теориски учења

Поаѓајќи од основното прашање „Како може да се воспостави однос што друга личност ќе може да го искористи за сопствен развој?“, К. Роџерс ја определил општата претпоставка и вели: „Ако со некоја индивидуа се воспостави одреден вид однос, индивидуата ќе открие дека може да го искористи тој однос за сопствен развој и дури тогаш навистина ќе почне да се менува и развива“. Оваа претпоставка во себе содржи три дела. Првиот дел одговара на прашањето: каков е тој одреден тип на однос? Односот, всушност, треба да исполни одредени услови: терапевтот треба да биде повеќе свесен за своите чувства, а не да изразува еден став, а во длабочината да зазема друг став; доколку кон другата личност чувствува поголема наклонетост и во поголема мера го прифати, дотолку тој однос е поуспешен и се создава топол однос со што личноста се чувствува повеќе сигурна; ако разбирањето

на чувствата и мислите на другите личности е емпатиско, тогаш личноста се чувствува слободна, а слободата на односот е услов за плодотворност. Во вториот дел индивидуата ќе открие дека ваквиот однос може да го искористи за сопствен развој. Роџерс заклучил дека човекот во себе носи способност и стремеж (очигледен или скриен) да оди напред. Овој стремеж се ослободува и постигнува во погодна атмосфера. Во третиот дел ќе се одигра промена и развој на личноста, односно во таквиот однос личноста ќе се реорганизира свесно и длабоко во себе. Роџерс заклучува дека оваа претпоставка е оправдана пошироко и се однесува на природата на сите меѓучовечки односи, како во семејството, така и во наставата. Впрочем, тој истакнува дека развојот на секоја индивидуа претставува континуиран процес во кој пресудна улога има средината. Средината треба да ги обезбеди потребните услови за целосен развој на индивидуата. Една таква средина е семејството. Развојот е можен доколку постои конгруентност меѓу детето и другите значајни личности во семејната средина. Како пример, Роџерс ги наведува односите меѓу родителите и децата. Ако родителите директно (со зборови) или индиректно (со гестови, однесувања) му покажат на детето дека неговото однесување е лошо, односно го отфрлуваат и не го сакаат, тогаш детето ќе почувствува нескладност меѓу неговите емоции и негативната слика за себе. Методот на Роџерс се имплицира и во образованието. Оваа теза на Роџерс покренува многу прашања, но е појдовна точка во нашето размислување кое е предмет на истражувањето што следи. Во оваа теза, авторот поаѓа од суштинското учење, како процес кој доведува до промени во размислувањата, однесувањето, дејствувањето и ставовите на учениците. Ваквото учење води кон промени и стекнување на знаења, употребливи во практиката. За таа цел, потребно е да се исполнат одредени услови. Еден од нив е *конгруентен* наставник. Тоа значи дека наставникот како личност треба да биде таков каков што е, свесен за своите ставови. Само тогаш ќе биде вистинска личност во односите со своите ученици. Прифаќајќи ги сопствените чувства и ставови како свои, нема потреба да ги наметнува на учениците или да бара од нив да имаат еднакви ставови и чувства, затоа што „наставникот е личност, а не безлично олицетворение на наставата и стерилна цевка низ која минува знаењето од една до друга генерација”. Втор услов е подготвеноста на наставникот да го прифати ученикот таков каков што е и да може да ги разбере неговите чувства. Со топлото прифаќање, безусловната наклонетост и соживувањето во чувствата на страв, несигурност и обесхрабреност, присутни кај ученикот, наставникот создава услови за успешно учење и промени. Третиот услов се однесува на тоа како наставникот го користи сопственото искуство и знаење како извор на знаење. Во тој контекст, доколку наставникот ги запознае учениците со сопственото искуство и знаење од одредена област, на достапен и разбирлив начин, без да ги наметне, квалитетот на неговиот однос ќе биде далеку поголем, а учењето поуспешно. Со таквата функција, наставникот

создава атмосфера на оплодување на природниот стремеж кај личноста на ученикот за самоактуализација. Може да се заклучи дека:

- Интеракцијата со средината и нејзиното влијание врз развојот. Интеракцијата во наставната комуникација меѓу наставникот и учениците, аналогно на тоа влијае на развојот на учениците. Не е доволно сама по себе емпатијата, туку потребно е да се изрази директно или индиректно;
- Демократските односи и нивното значење за целосен развој на личноста. Во таквите односи, наставникот е модератор на учениковото однесување;
- Наставникот пред сè е конгруентна и интегрирана личност во односот со учениците;
- Меѓусебните односи, кои според Роџерс се примарни за успехот на недирективниот пристап. Меѓусебниот психолошки контакт, за кој говори Роџерс, меѓу субјектите бара почитување и безусловно прифаќање на учениците;
- Задоволувањето на овие услови води кон единственост, самодирекција и самоиницијативност на ученикот.

Теоријата на когнитивниот развој на Ж. Пијаже има одредени рефлексии врз нашиот предмет на интерес. Во целост го прифаќаме инсистирањето на авторот на активноста на детето и субјектот кој учи. Се сложивме со неговото тврдење дека активноста значително го трансформира субјектот. Во тој контекст особено е значајно неговото објаснување дека процесот на сознание произлегува од интеракцијата меѓу субјектот и објектот. Интеракцискиот однос не ги запоставува активностите на субјектот, туку напротив инсистира на нив, бидејќи „живиот организам не е прост одраз на средината што го опкружува”, туку се образува и преформира во интеракцискиот чин. Исто така, ние сме согласни со неговото сфаќање за кооперативната социјална интеракција, односно се бара активност на ученикот (субјектот кој учи во интеракцијата се „преформира”) што обезбедува еднакво учество, партиципирање и кооперативност во наставниот комуникациски акт. Впрочем повеќе од сигурно е дека соработништвото во комуникацијата меѓу наставникот и ученикот во наставата е предуслов за ефикасна наставна комуникација.

Нагласувајќи го значењето на усниот говор и неговата улога во развојот на вишите психички функции, во изворот на соработката и поучувањето (воспитно-образовниот процес) Л. Виготски уште еднаш го потврдил влијанието на средината и културата врз развојот на детето. Ова посебно го имавме во предвид за нашиот предмет на интерес во трудот поради фактот дека средината (наставната средина) го насочува развојот на детето. Исто така, соработката, како извор на развојот, говори дека во наставната средина, развојот на ученикот ќе биде поттикнат од односот на кооперативност и соработништво со ученикот. Таквата соработничка средина го обезбедува присуството на активноста на ученикот од која, пак, плодотворно ќе созреваат вишите психички функции.

Интелектуалниот развој во голема мера зависи од интеракцискиот однос меѓу оној кој учи и оној кој поучува. Имено, Џ. Брунер вели дека „врската меѓу оној кој поучува и оној кој е поучуван никогаш не е индиферентна од нејзините ефекти во поучувањето” (Брунер, 1967, стр. 42). Во таа смисла, авторот истакнува дека релацијата меѓу оној кој се стреми кон нешто и оној кој не се стреми е проблем на авторитет во наставната средина. Насочувањето на авторитетот во правец на пријателство е нужно затоа што влијае на природата на учењето, развојот на вештините и откривањето на способностите за акција кај учениците. Цениме дека основните постулати на Брунер за интеракцијата се значаен аспект во наставната комуникација. Интеракцискиот тон го насочува комуникацискиот процес кон успех и ефикасност. Тројниот модел на претставување на средината во облик на акција, слика и симбол (збор) ќе се обидеме да го коментираме од аспект на нашиот предмет на истражување. Акцијата во наставната комуникација се однесува на еднакво партиципирање на нејзините учесници, каде што учеството ќе се движи во двата правца, од наставникот кон ученикот и од ученикот кон наставникот. Преку неа, ученикот ќе создаде слика за она што е предмет, односно содржина на комуникацискиот процес. Изразувајќи ја со зборови, содржината ја претставува симболично, истовремено користејќи го јазикот. Со активното партиципирање во говорното општење јазикот употребен во наставната комуникација ќе ги оствари своите функции: социјалната, комуникациската, атрибутивната и посредничката, медијаторна. Првата е изразена во пренесувањето и примањето на информации, со што ученикот ги надминува ограничувањата на сопственото искуство. Со втората ги означува карактеристиките на предметите и појавите. Како посредник, јазикот е медијатор во новата интеграција, со отсуство на предметот кој е означен говорно.

Појавата на хамбуршкиот модел на настава, според Шулц (Schulz, 1980), е оправдана од неколку причини:

- Прво, моделот на настава е само концепт, но не и рецепт за настава, затоа што еден модел може да биде успешен и да дејствува само под одредени услови. Промената на условите подразбира промена на моделот. Од друга страна, еден модел на дејствување не може да ги содржи сите елементи, туку се ограничува на она што е битно, кон што и го насочува вниманието на оној кој дејствува;
- Второ, развојот на младата личност бара интенционална педагошка интеракција, правилна, редовна и институционализирана;
- Трето, моделот ги интерпретира условите врз основа на реконструкција на социјалното дејствување кое има дијалогски карактер. Имено, наставниците треба да бидат упатени кон нивните интеракциски партнери-ученици, со цел учениците да ги сфатат и прифатат намерите, условите, насочувањата и активностите на наставникот. Тогаш, учениците ќе бидат

носителите на наставата, а наставата ќе биде насочена кон диспозициите на ученикот.

Вака сфатена, интеракцијата во наставата е можна доколку нејзина своина е претпоставката дека воспитанието и образованието се процес на дијалог меѓу наставникот и ученикот како субјект. Во таквата настава и ученикот и наставникот се антрополошки суштества, слободни, рамноправни, со право на самореализација. Тоа е настава каде што наставникот и ученикот се упатени еден на друг и имаат целосна меѓусебна одговорност. Прогресивноста на моделот на Шулц е изразена во компонентата контрола на успехот и самоконтрола. Таа овозможува управување, односно автоуправување со процесот на учење, корекција на процесот на поучување и учење врз основа на познавање на грешките и можните причини. Наставата е интеракција во која ученикот е субјект, а нејзина цел е да го еманципира ученикот. Оваа тенденција, својствена за учењето на Шулц, уште повеќе е изразена во неговото инсистирање на поттикнување на наставната интеракција затоа што учениците во неа пронаоѓаат еквилибрација меѓу вистинските, личните и групните интереси. Теориското учење на Шулц е мешовита теорија со критичка тенденција, без признавање на монопол, туку меѓузависност на димензиите, услови и тема, со што структурната теорија се димензионира како целовита и апликативна теорија, поставувајќи нови теориски основи и пронаоѓајќи начини за промена на постојната наставна практика.

Учењето на Винкел е концентрирано околу социјалниот аспект на наставата. Според Винкел, наставата има четири аспекти. Првиот аспект, аспект на посредување, ги опфаќа сите воспитно-образовни постапки како чин на учење, презентација, медиуми, наставни методи, артикулација на наставата (комуникативни модели) и организација на наставата (внатрешни и надворешни околности). Содржинскиот аспект е одговор на прашањето: „Што е предмет на изучување во наставата?“. Третиот аспект ја осветлува структурата на односите. Наставата не е само процес на поучување и учење, туку и процеси кои течат во одредени односи и ги создаваат тие односи. Тој процес се однесува на елементите на социјална интеракција, како формирањето ставови, упатување, насочување, помагање. Аспектот на нарушување се однесува на определување на видовите, насоките, последиците и причините за пречки во наставата. Критичката анализа на наставата овозможува развој на планирањето. Чекорите во планирањето се постапни. Правецот, во кој се движат, почнува од напуштање на авторитарните облици на однесување сè до обидите за воспоставување симетрично влијание. Тогаш планирањето е прогресивно и коплементарно. Вака планираната настава е насочена кон ученикот, а учењето е кооперативно. Ученикот е партиципиент и рамноправен (се разбира иако е различно компетентен) учесник во процесот на наставната комуникација. Наставата, заклучува Винкел, е процес со кој треба да се постигне

еманципацијата, односно спој на социјални односи и наставни содржини кој ја поттикнува еманципацијата. Винкел го нагласува интеракцискиот карактер на наставата и еманципацијата како цел. Поучувањето и учењето ги определува како акти на човечката еманципација, односно како ослободување од незнаење и погрешно знаење во правец на целта - демократизација и хуманизација на севкупниот живот.

Слободно може да се рече дека:

- наставата ја определува како процес на комуникација, а поучувањето и учењето како составни елементи на наставниот процес се акти на наставната комуникација;
- инсистира на интеракција во наставата;
- во моделирање на наставата поаѓа од отвореноста на наставата изразена во сообразност на посредување и интеракција;
- инсистира на симетрична комуникација во наставата;
- говори за содржинската страна на наставата, но ја нагласува структурата на односите во неа.

Изложените теориски поставки упатуваат на сознанијата дека:

- Во сите теориски учења работата е основен принцип. Низ работата и активноста секој човек го формира својот идентитет, идентитет изразен во самосознание, постојан, стабилен и рационален начин на однесување и внесување во светот оклу себе;
- Поаѓајќи од тој принцип се определува целта на воспитанието, а со тоа и задачата на наставата, како оспособување на ученикот за активно учество во обликувањето на сопствените односи кон природната и општествена стварност, односно еманципација. Во таа смисла, авторите инсистираат на активно учество на ученикот во планирањето и реализирањето на наставниот процес;
- Планирањето на наставата е составен дел на интеракцијата (Шулц). Со вклучување на ученикот во планирањето на наставата се напуштаат авторитарните облици на однесување (Винкел), а наставата станува партнерска (Шулц). Учеството на ученикот во планирањето на наставниот процес е индикатор на демократизацијата во наставата.
- Со вклучувањето на ученикот во планирањето на наставата се определуваат односите меѓу учесниците во неа. Ученикот е субјект, кооперант и рамноправен партнер, а односите меѓу ученикот и наставникот се соработнички и партнерски;
- Антрополошко-психолошката и социјалнокултурната, односно индивидуалната состојба на ученикот и историско-духовната ситуација се услови кои не треба да се исклучат, затоа што тие го определуваат планирањето на наставата во организациска и содржинска смисла и ја определуваат ефикасноста на наставниот процес. Во тој контекст е

и инсистирањето на Винкел, бидејќи анализата на постојната состојба овозможува надминување на недостатоците на наставата и зголемување на продуктивноста;

- Теориското учење на структурализмот на Шулц, Клапки и Винкел се единствени во поглед на определување на суштината на наставата. Наставата, пред сè, е процес на поучување и учење меѓу кои постои интеракциска поврзаност. Таа е социјален процес и спој на социјални односи во кој низ интеракцијата ученикот се субјективизира и еманципира и ја развива својата комуникативна компетенција. Винкел, во духот на своето учење, заклучува дека наставата и поучувањето и учењето како нејзини составни делови се процеси на комуникација;
- Нагласувајќи го сфаќањето за поучувањето како насочување на ученикот и помош, а не диригирано раководење, Шулц, Клапки и Винкел се согласни дека наставата како отворен, сложен и повеќеслоен систем нема единствена теориска основа. Напротив, заради перманентно подобрување, постојано се менува и надградува.

Интеракциско-комуникациски обележја на наставата

Интеракцијата е во тесна врска со информацијата која ја определува нејзината содржина и заедно претставуваат основни поими во определувањето на суштината на комуникацијата. Овде ќе посочиме неколку определби.

„Комуникацијата е информациски процес” (Дотлик, 1989, стр. 35) процес на размена на информации (Вујаклија, 1974, стр.198). Во Педагошкиот лексикон комуникацијата се определува како процес на меѓусебно поврзување во заедница (1996, стр. 244). За М. Белова комуникацијата е процес на појава на индивидуално и општествено однесување (1997, стр. 183). И за М. Братаниќ комуникацијата е процес на создавање значења (1993, стр.76).

Комуникацијата е двонасочен процес кој се одвива меѓу комуникациските партнери, истакнува Буркарт (2000, стр. 317). Комуникацијата е сложен процес кој истовремено се јавува и како процес на интеракција меѓу индивидуите и како информациски процес и како процес на заемно влијание и разбирање (М.Андреев и др., 2000, стр. 271).

Определбата на комуникацијата како процес за нас е прифатлива и оправдана поради фактот што со поимот процес се означува движење, тек, течение, начин на кој нешто се случува. Во таа смисла, комуникацијата како процес може да го менува својот тек, во процесот на комуницирање покрај свесното учествува и несвесното, а како продукт на тој процес може да биде создавање на вештини за комуницирање. Според тоа:

- комуникацијата е процес во кој луѓето се наоѓаат на одредена позиција;
- позицијата го определува нивниот однос;
- од квалитетот на односот зависи нивното однесување и текот на

- комуникацискиот процес;
- комуникацискиот процес, изразен во интерактивен модалитет на заемно дејство, води кон успех;
 - комуникацијата едноставно е размена на идеи;
 - има карактер на организирање и институционизирање, но не и унифицираност.

Затоа сметаме дека „комуникацијата може да се определи како динамичен процес на проток на дејствија и специфична форма на социјална интеракција”.

Поради нераскинливата поврзаност на информацијата и интеракцијата, суштината на комуникацијата ќе ја определиме во нивното дијалектичко единство. Се определивме за дијалектичко единство на информацијата и интеракцијата, пред сè, поради тоа што комуникацијата е одреден вид на дијалектички процес. Како и секој друг вид на дијалектички процес и комуникацијата имплицира движење меѓу утврдените биполаритети, во конкретниот случај, меѓу информацијата и интеракцијата. Од друга страна, информацијата секогаш се однесува на одредена содржина на сознание и има иновативен сознаен карактер. Интеракцијата, пак, се однесува на одредени облици, форми и начини на меѓусебни активности. Тоа значи дека содржината на информацијата не може едноставно да се „добие”, ниту да се „пренесе”. Напротив, тој што „дава” информација и тој што „прима” информација мора да бидат во меѓусебен однос, интеракција. Според тоа, информацијата и интеракцијата, во рамките на комуникацијата, се комплементарни и корелативни поими. Поинаку речено, комуникацијата е единство на информацијата и интеракцијата.

Што се однесува пак до наставата, доволно е да се напомене дека наставата е организиран процес на воспитание и образование, односно наставата е институционализирана и интеракциска активност која во себе вклучува голем број објективни и субјективни фактори. Оттука, комуникацијата во наставата развиена до парадигма е главен предзнак на еманципација при комуникацијата при што укажува на значењето на односите во секоја ситуација. Иако добива институционализиран облик, комуникацијата ја димензионира наставата и нејзиниот атрибут - креативноста. Комуникативноста на воспитно-образовниот процес е јасно изразена пред сè во стремешот кон одредена цел, воспоставувајќи јасно определени односи кои се регулирани со јасно одредени правила и улоги и се засновани на одредена содржина. Комуникациската парадигма во воспитанието во најширока смисла на зборот значи проучување на воспитанието како интеракција и комуникација на релативно слободни учесници. Затоа, воспитанието не треба да се проучува во сферата на свеста на

наставникот, ниту пак во сферата на свеста на ученикот, туку во дијалектичката комуникациска практика на она „меѓу“ нив.

Интеракцијата ја определува комуникацијата меѓу наставникот и ученикот. Под меѓучовечка интеракција се подразбира однос меѓу две личности, при што едната индивидуа влијае на однесувањето на другата (Рот, 1982, стр. 15). Интеракцијата меѓу учесниците во комуникацијата се однесува на комуникација во која акцијата на едната личност влијае на акцијата на другата. Кога тие две личности интереагираат однесувањето на едниот партнер, во значајна мера, зависи од однесувањето на другиот партнер. Аналогно на ова, се толкува интеракцијата меѓу наставникот и учениците во наставата. Социјалната интеракција е меѓузависност која поаѓа од сознанијата за очекувањата и мотивите на другите и антиципација на нивните акции. Во себе ја вклучува евалуацијата на мотивите и акциите и последиците од нивното реагирање. Значи, суштината е во двостраниот активен однос кој доведува до промени во однесувањето. Во наставниот процес интеракцијата претставува начин на учење и поучување, комуницирање и промени во однесувањето на ученикот под влијание на наставникот. Интеракцијата е основен услов за реализирање на комуникацијата меѓу наставникот и учениците. Од нејзината широчина и длабочина ќе зависи дејствувањето и влијанието врз учениците, во однос на промените во нивното однесување. Интеракцискиот однос во комуникацијата во наставата е од дијалектичка природа и е во склопот во кој информацијата и нејзината субјективност, повратната информација и процесите на управување и регулација, имаат своја функција (Подкрајшек, 1984, стр. 85).

Во оперативниот тек на комуникацијата, интеракцијата меѓу наставникот и учениците може да се реализира на неколку нивоа: физичка поврзаност, акциско-реакциска поврзаност, емпатичка поврзаност и интеракциска поврзаност.

Првото ниво е ниво на физичка поврзаност, што подразбира присуство на две комуникациски подрачја - извор на информации и примач. Овде наставникот е во интеракција со учениците, врз основа на своето присуство, уште со влегувањето во училиницата тој на одреден начин стапува во интеракција. Неговиот израз на лицето, положбата на телото, погледот, предизвикуваат одредени реакции кај учениците. Физичката близина, односно оддалеченост, е показател на степенот на блискост и наклонетост меѓу наставникот и учениците во комуникацијата. Значи, физичката поврзаност се јавува врз база на невербалната комуникација со различен степен на внатрешна поврзаност. Субјектите во комуникацискиот чин се меѓусебно поврзани само со нивното физичко присуство.

Акциско-реакциското ниво на поврзаност се состои во почетната информација (акција), како причина за одговорот (реакција), кој влијае на информацијата и има улога на повратна информација. На ова ниво на

интеракција, комуникацијата меѓу наставникот и учениците тече преку прашања и одговори и сочинува еден синцир од алки на акции и реакции, кои меѓу себе не се внатрешно поврзани и ја исклучуваат емоционалната сфера на ученикот. Овде постои процес на информирање, а комуникацијата е вербална, без никакво влијание.

Емпатичката поврзаност настапува врз основа на очекувањата за реакцијата на соговорникот, на пораката, имајќи ги предвид неговите карактеристики, ставови и можни реакции. На ова ниво, барем еден од субјектите, наставникот, мора емпатички да комуницира со другите, учениците. Приспособувајќи ја комуникацијата на нив, истовремено ги информира и влијае врз учениците.

Четвртото ниво е највисоко ниво и е ниво на дијалогска двострана интеракциска поврзаност. Поаѓа од претпоставката дека и двата субјекта во комуникацискиот акт учествуваат подеднакво, воспоставувајќи директен однос. Кога наставникот емпатички комуницира со учениците, тогаш наизменично ја менува улогата на извор на информации и примач, меѓу себе се соживува со положбата на другиот, ги почитува ставовите и мислењата, а на проблемот гледа со свои, но и со очите на другиот. На овој степен комуникацискиот акт е во форма на дијалог, кој продуцира меѓусебно влијание и успех на комуникацискиот чин.

Сметаме дека проблемот на интеракциска поврзаност меѓу наставникот и ученикот, во процесот на комуникација, е изразен низ содржините во наставата. Во таа смисла, содржинско-целисходната комуникација е можност за квалитетна интеракција. Ваквата комуникациско-интеракциска концепција на наставниот процес најдобро се реализира преку демократскиот дијалог, во кој е изразен интегративниот однос на наставникот со ученикот. Таквиот однос обезбедува активно учество на ученикот, респектирање на личните искуства и мотивираност за интеракција. Затоа, сметаме дека процесот на комуникациска интеракција е значаен фактор за градење стратегија за недирективна комуникација

Образованието и воспитанието, интегрирани во целина, претставуваат единствен процес на воспитание кој може да се планира и организира низ формата на настава. Затоа, говориме за воспитанието, во поширока смисла на зборот, како процес на изградување и самоизградување на афективните, когнитивните и психомоторните аспекти на развојот на личноста. Воспитанието, следејќи го овој правец на мислата, се определува како вкупност од педагошки влијанија насочени кон формирање на една личност, односно „воспитанието е систем на активности, дејности и процеси во кои неговите субјекти, во интеракцијата и комуникацијата, го планираат, организираат, реализираат, вреднуваат и насочуваат целокупниот развој на секоја личност во нејзина потполна диференцијација и интеграција оспособувајќи ја за живот во заедницата на луѓе”.

Од погоре изнесеното можеме да заклучиме дека станува збор за процес во кој истовремено течат процеси на пренесување и усвојување на одредени сознанија, процеси на активност на нејзините учесници и нивните меѓусебни влијанија. Ваквите определби се во тесна врска со суштината на поимот комуникација во наставата. Затоа, ќе се согласиме дека „воспитната активност е комуникациски процес во кој субјектите меѓусебе влијаат со единствена цел - развој на воспитаникот” (Мандиќ-Гајановиќ, 1991, стр.68). Според тоа, воспитанието е облик на меѓучовечка комуникација во која се реализира тесна интеракција, насочена кон единствената цел - развој на човековата индивидуа. Во таа насока, Јелавиќ заклучува: „Нема воспитание надвор од меѓучовечките односи и взаемноста во однесувањето” (Јелавиќ, 1995, стр. 99). Аналогно на тоа дека воспитанието и образованието се процеси на меѓучовечка комуникација со интеракциски односи меѓу субјектите, може да кажеме дека во наставата, како воспитно-образовен процес, постои комуникација и тече комуникацискиот процес. Во таа смисла, низ воспитно-образовната комуникација се пренесуваат и стекнуваат знаења и се развива личноста.

Во определувањето на наставата авторот истакнува дека станува збор за вкупност на свесно насочени и координирани наставни активности на учениците и наставникот во функција на постигнување на наставните цели, односно планираните развојни постигнувања на учениците. Во средиште на наставниот процес е ученикот и неговите активности, во однос на наставните содржини презентирани на разни начини, од една страна, и во однос на наставникот и другите ученици односно социјалната интеракција, од друга страна. Доколку наставните содржини и начинот на кој ученикот, со својата активност, ја користи наставната содржина приспособена на него, и доколку социјалната интеракција на ученикот со социјалната средина (наставникот и другите ученици) е квалитетна, дотолку ќе се ослободуваат потенцијалите на ученикот-поединец и ќе се постигнува посакуваниот развој. Од ова може да се види дека наставникот ќе му помогне на ученикот во пронаоѓањето на својот *пат* само ако воспостави квалитетна комуникација, односно социјална интеракција и ако учењето на наставните содржини се одвива во *слобода*. Според тоа, заклучува авторот, „четвртиот битен ентитет на наставниот процес е комуникацијата, односно интеракцијата која се воспоставува меѓу нејзините субјекти” (Јелавиќ, 1995, стр.65). На крај слободно можеме да заклучиме дека односниот аспект говори за ставот кон информацијата, комуникаторите, и е поврзан со односите меѓу личностите кои комуницираат и влијае на содржинскиот аспект. Или со други зборови, односниот и содржинскиот аспект се заемно поврзани и влијаат еден на друг, било позитивно во смисла на јакнење или негативно, во смисла на слабеење. Не можат да се одвојат ниту да се негира нивната наизменична и обострана присутност во комуникацискиот акт. Од таа перспектива, Вацлавик (Watzlawick) определил шест темелни карактеристики

на комуникацијата низ призмата на односите:

- индивидуата да се набљудува во односот со другите;
- меѓучовечкиот однос да се проучува низ комуникацискиот процес, затоа што со комуникацијата влијаеме едни на други, себеси се доживуваме во односот кон другите и кон себеси;
- повратната информација (*feedback*) е важна за однесувањето и го условува; имено, однесувањето на секој поединец го условува однесувањето на другиот, а и неговото однесување е условено од однесувањето на сите други;
- меѓусебното влијание на индивидуите кои се во некаков однос е условено од ситуацијата и на неа влијае, што значи дека контекстот на ситуацијата влијае на односот, кој пак од своја страна влијае на контекстот;
- постојат различни степени на свесност за правилата што владеат со нашето однесување, што е посебно важно за правилен и објективен пристап кон човековото однесување;
- целокупното однесување е комуникација, а и влијае на однесувањето.

Интеракцијата во наставата води кон нов наставен модел

Оттука настанува моделот на интерактивна настава кој се темели на интерперсоналниот кооперативен однос на ученикот на наставниот час. Интерактивната настава го истакнува интерактивното учење. Што е интерактивно учење? Интерактивното учење е интерперсонална интеракција или интеракција личност-медиум или пак некој трет вид интеракција? Различни автори различно го определуваат. Повеќето од нив, интерактивното учење го определуваат како интерперсонален однос. Ако ја прифатиме определбата на интеракцијата како акција меѓу две личности, групи на луѓе или медиум, тогаш поимот интерактивна настава е стеснет затоа што го опфаќа само полето на социјална интеракција. Интеракцијата треба да се сфати пошироко, како социјален чин, акција на лице А насочена кон лице Б што исто така одговара со акција (Hinde, 1997). Без заемна комуникација меѓу учесниците во наставата не постои интерактивно учење на кое се темели интерактивната настава. Интерактивното учење е процес кој резултира со перманентни промени во размислувањата, емоциите и однесувањето кои настанале врз основа на искуствата, традицијата и праксата остварена во социјалната интеракција (Н. Сузиќ, 2003). Интерактивното учење не е само процес на стекнување на знаења, туку поттикнување на увидување, развој на социјализацијата, формирање и менување на социјални ставови (Д. Крнета, 2003). Во таа смисла, истакнува Крнета, интерактивната настава е дидактички модел на настава во кој доминира интеракцијата како доминантен однос меѓу учесниците во воспитно-образовната работа и процес на интерактивно учење при усвојување на содржините предвидени со наставниот план и програма.

Основите на интерактивната настава се темелат на основниот принцип кој се однесува на приспособување на училиштето на ученикот, уважување на индивидуалните разлики меѓу учениците и овозможувајќи индивидуално учење. Интерактивната настава има за задача активноста на наставникот да им се пренесе на учениците, да им помогне заедно да учат, да решаваат задачи и да ја вреднуваат својата работа. Интерактивната настава се јавува во различни модалитети како: егземпларна настава, активна настава, творечка настава, респонбилна настава, настава на различни нивоа на сложеност, тимска настава, проект-метода, колаборативна настава и др. И комуникацијата во интерактивната настава тече во различни правци: ученик-ученик во група; група-група, група-наставник, наставник-група, ученик-наставник, група-колектив, ученик-група-колектив. Во интерактивната настава и наставните методи добиваат нов дизајн во духот на интерактивноста и соработката. Основни карактеристики на интерактивната настава се: учениците учат во текот на часот; наставникот е еден од изворите на знаење, но не и единствен затоа што учениците користат и друи извори; наставникот е иноватор, организатор, ги насочува учениците на соработка со другите, на користење различни извори на знаење. Затоа успехот во реализацијата на интерактивната настава е обезбеден доколку постои: поволна емоционална клима и повисоко ниво на мотивација; развивање на соработка и преземање на одговорност; размена на информации, меѓусебна комуникација, заедничка работа и усогласување на ставовите. Всушност, станува збор за учење како социјален процес, за учење како интеракција меѓу ученикот и наставникот, меѓу учениците, ученикот и родителите, врсниците. Основната цел не е само пренесување на акцијата од наставникот на учениците, туку ученикот учи заеднички да учи, заеднички да работи на целите на учењето, на обработка на содржините, примена на знаењата и вреднување на процесот. Ефикасната наставна интеракција значи напуштање на некои стереотипи во традиционалната настава како: вербална доминација и доцентна позиција на наставникот, доминантна мемориско-репродуктивна улога на ученикот, доминација на фронталниот облик на работа. Тоа не значи оспорување и негирање на ефикасноста на традиционалната настава, туку само истакнување на ограничените дострели.

Интерактивната настава не треба да се изедначува со активната настава и активното учење затоа што не се исти. Активното учење е процес на учење кој индивидуата свесно го презема за да сфати, влијае и дејствува на себеси и на средината. Тоа може, но и не мора да се реализира во социјална интеракција. Во активната настава активностите се поттикнуваат со наставна техника, содржини или упатства од наставникот. За разлика од интерактивната настава, во активната настава не постои фиксиран наставен план и програма туку ориентационен план и програма, со доминација на методите, како што се теренска настава, лабораториски вежби, а се вреднува интересот на детето

и неговата мотивација. Исто така, интерактивната настава не треба да се поистоветува со групната работа. Едноставно, за интерактивната настава најважна е интеракцијата.

Заклучок

Промените во образованието во еден сегмент се однесуваат и на промени во организацијата на работата во училиштето. Приспособувањето на училиштето на потребите на учениците имплицира промени во положбата на ученикот во наставата, во правец на зголемена активност во процесите на учење и настава со цел развој на ученикот. Во тој контекст се јавува нов дидактички модел на настава и учење, а нивната суштина е интеракцијата. Интерактивното учење придонесува во двете компоненти: когнитивната (подобрување на квалитетот на знаењето) и афективната (развивање на емоционални социјални компетенции) кај учениците. Во интерактивното учење низ меѓудејството на субјектите кои учат заедно се препознаваат активности како: воопштување на битни факти, активн репродукција на научени содржини, издвојување на битните содржини, се препознаваат кооперативните односи. Интерактивната настава и учење го поддржуваат оптималниот развој на детето. Соработката се препознава во подготвеноста да се работи со други, во градење и воспоставување рамноправни односи, доверба и толерантност. Во таа смисла и заклучокот дека интерактивната настава и учење движејќи се во правец на принципот на индивидуализација, а имајќи го предвид фактот дека социјалните фактори влијаат на текот и резултатите во воспитно-образовната работа, примената придонесува за постигнување на поголеми образовни резултати. И сосема на крај, потребно е да се истакне дека интерактивната настава не ја исклучува традиционалната настава, со сите нејзини предности. Наставникот е тој кој ќе определи кој модел на настава ќе го користи согласно со целите, содржините, способностите и предзнаењата на учениците.

Користена литература

- [1.] Адамческа, С.(1996). *Активна настава*, Скопје: ЛЕГИС
- [2.] Андреев М. Чурукова Ц. Тодорова Д. (2000). *Дидактика*, Благоевград: УИ „Неофит Рилски“
- [3.] Bruner S.J. (1967). *Toward a Theory of Instruction*, Cambridge: Harvard University Press
- [4.] Виготски, Л. (1988). *Говор и мислење*, Скопје: Просветно дело
- [5.] Jelavić, F. (1995). *Didaktičke osnove nastave*, Jastrebarsko: Naklada Slap
- [6.] Klafki W., Schulz W. i dr. (1994). *Didaktičke teorije*, Zagreb: Educa
- [7.] Крнета, Д. (2003). Промјене у образовању и интерактивна настава. *Настава, бр.2, стр.11-32*

- [8.] Крњајић, С. (1999). Настава како интерперсонални однос. *Зборник 31, Института за педагошка истраживања*. Београд: Институт за педагошка истраживања
- [9.] Maslov, H.A.(1982). *Motivacija i ličnost*, Београд: Nolit
- [10.] Мирасчиева, С. (2007). *Комуникацијата меѓу наставникот и ученикот во основното училиште*. Штип: Педагошки факултет „Гоце Делчев“
- [11.] Mužić, V. (1976). *Odgojno-obrazovna komunikacija 1946-1976-2006*, Загреб: Pedagoški rad, br.9-10
- [12.] Пијаже, Ж. (1988). *Развој на интелегенцијата*, Скопје: Просветно дело
- [13.] Požarnik, M. B. (1978). *Kvalitet interakcije nastavnik - učenici kao značajni faktor efikasnosti nastave*, Zbornik 11 Instituta za pedagoška istraživanja, Београд: Prosveta
- [14.] Pokrajšek, R. (1975). *Sociološki aspekti komunikacije u odgojnom procesu*, Zbornik: Odgoj i škola, Загреб: Školske novine
- [15.] Pokrajšek, R. (1984). *Regulacijski koncept nastave*, Загреб: Školska knjiga
- [16.] Furlan, I. (1967). *Učenje kao komunikacija*, Загреб:PKZ
- [17.] Hancock, A. (1971). *Communication*, Heinemann Educational Books, London
- [18.] Popović, A. (2007). Интерактивно учење – иновативни начин рада у настави. *Образовна технологија, 4/2007, стр.55-75*
- [19.] Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT – Centar
- [20.] Stevanović, M. (1998). *Didaktika*. Tuzla: R & S
- [21.] Simić, K. (2015). *Osnove metodike nastave*. Banja Luka, Markos
- [22.] Šašić, Š. S. (2011). Интеракција наставник-ученик: Теорије и мјерење. *Психолошки теми, 20 (2011), 2, 233-260*